

Památková péče v období protektorátu na příkladu pomníku sv. Václava sochaře Josefa Václava Myslbeka v Praze

Mgr. Žaneta Kadlecová, (studentka Ph.D.)

Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

ABSTRACT

Heritage preservation in the Protectorate to the example of the St. Wenceslas monument created by a sculptor Josef Václav Myslbek in Prague

This contribution deals with the protection of cultural heritage in the years 1943-1944, when the capital city of Prague promptly treated to protect the monuments against of an imminent air threat. All activities in the field of conservation was controlled by the German state administration through the Heritage authority, headed by prof. Karl Friedrich Kühn since 1942. The aim of this contribution is to present based on archival sources specific arrangements concerning the protection of monuments and sculptures security exterior for example a symbol of Czech statehood - the monument of St. Wenceslas downtime period.

Arrangements of protection of monuments will be presented by a number of specific practices of the German government, which was applied to the protection of cultural heritage in the territory of the protectorate. I will primarily present specific arrangements concerning of the protection of monumental sculpture in the exterior, which was not possible to keep by the traditional way. This case can be best presented on the base of several procedures designed to protect the monument to St. Wenceslas proving drawing sketches of prof. Karel Dvořák held by the National Archives in Prague. The anti-aircraft protection of monuments has been regularly consulted on a number of sessions led by the Ministry of Education and the Heritage authority. The activities of the Prague's Heritage authority is supported by numerous documents of the particular institutions and the National Archives.

The effect of the German government to protect cultural heritage in the Czech Protectorate period is until now rather suppressed topic, but it is an important part of our cultural history.

Keywords: *protectorate, Ministry of Education, monument, anti-aircraft protection, heritage preservation*

ABSTRAKT

Příspěvek pojednává o ochraně kulturního dědictví v letech 1943–1944, kdy se na území hlavního města Prahy urychleně přistupovalo k zabezpečení památek před hrozícím leteckým ohrožením. Veškerá činnost v oblasti památkové péče byla řízena německou státní správou skrze Památkový úřad, v jehož čele stál od roku 1942 prof. Karl Friedrich Kühn. Cílem mého příspěvku je představit na základě archivních pramenů konkrétní opatření týkající se ochrany památek a zabezpečení sochařských děl v exteriéru na příkladu symbolu české státnosti – pomníku sv. Václava v inkriminovaném období.

Opatření ochrany památek budou prezentována řadou konkrétních postupů německé státní správy, která byla aplikována na ochranu kulturního dědictví na území protektorátu. Především konkrétní opatření týkající se ochrany monumentálních sochařských děl v exteriéru, které nebylo možné tradičním způsobem uschovat. Tento případ lze nejlépe představit na základě několika navržených postupů protiletcecké ochrany pomníku sv. Václava, které dokládají kresebné náčrty prof. Karla Dvořáka uchovávané Národním archivem v Praze. O protiletcecké ochraně památek bylo pravidelně jednáno na řadě zasedání v čele s ministerstvem školství a pražským památkovým ústavem. Činnost pražského památkového ústavu dokládá řada dokumentů jednotlivých institucí a národního archivu.

Působení německé státní správy na ochranu českého kulturního dědictví v období protektorátu je do dnešní doby tématem spíše upozaděným, přesto tvoří významnou součást naší kulturní historie.

Klíčová slova: protektorát, Ministerstvo školství, pomník, protiletcecká ochrana, památková péče

ÚVOD – PAMÁTKOVÁ PÉČE NA ÚZEMÍ PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA

Otázka památkové péče v období druhé světové války je tématem dosud spíše opomíjeným¹, přesto tvoří významný úsek ve vývoji ochrany kulturního dědictví na našem území. Nejen velké množství památek, ale i řada muzejních, galerijních a církevních institucí podléhala vlivu Památkového úřadu, který byl řízen protektorátním Ministerstvem školství a osvěty.² V čele Památkového úřadu stál od roku 1942 českoněmecký architekt, historik umění a památkář prof. Karl Friedrich Kühn.³

Právě osobnost prof. Kühna výrazně ovlivnila vývoj ochrany památek na českém území v době válečného ohrožení. Prof. Kühn byl po vzniku protektorátu jmenován nejdříve přednostou brněnské pobočky Památkového úřadu a později, v roce 1942 (po sloučení pražské i brněnské pobočky, ke kterému došlo roku 1941) byl oficiálně pověřen vedením obou ústavů v Praze. Dne 8. května 1945 však tragicky za dosud nevyjasněných okolností zahynul.⁴

Již v období počínajícího válečného konfliktu bylo nutné důsledně přistoupit k ochraně památek před jejich případným zničením. Ještě před začátkem války – od r. 1935 byla v Německu vedena diskuze z podnětu generálního ředitele berlínských státních muzeí prof. Otto Kümmela na téma, jak účinně ochránit památky. Prof. Kümmel několikrát oficiálně vyzýval nadřízené orgány, kterými byla říšská

¹ KÜHN 1938 – Karl F. KÜHN: *Fliegerschutz für Kunst – und Kulturdenkmale. Ein Technischer Wegweiser.* Brünn/Wien/Leipzig 1938. ZADRAŽILOVÁ, PECH 2011 – Lucie ZADRAŽILOVÁ, Milan PECH: Dvě významné instituce 1938–1948. Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze, Spolek výtvarných umělců Mánes. In.: ROUSOVÁ Hana (ed.): *Konec avantgardy?: od mnichovské dohody ke komunistickému převratu.* Arbor vitae 2011. s. 83–98. ZAPLETAL 2012 – Tomáš ZAPLETAL: Ukrýt muzeum. In: *Bulletin Moravské galerie v Brně* 68, 2012, 94–101. ZAPLETALOVÁ 2012 – Jana ZAPLETALOVÁ: Kroměřížská obrazárna: Postup protektorátní památkové péče během 2. světové války. In: *Artem ad vitam. Kniha k počtě Ivo Hlobila.* Helena Dáňová / Klára Mezihorková / Dalibor Prix (ed.). Praha 2012, 626–632. JANATKOVÁ, VLNAS 2013 – Alena JANATKOVÁ, Vít VLNAS: *Pražská národní galerie v protektorátu Čechy a Morava.* Národní galerie v Praze 2013.

² Pozn. Dle dokumentů z kartonu SPS 643 Národního archivu v Praze stál v čele Ministerstva školství a osvěty vrchní rada Dr. Kuno – Hans von Both, dále vrchní sekretář Dr. Jan Morávek a rada Dr. Kamil Novotný.

³ UHLÍKOVÁ 2013 – Kristina UHLÍKOVÁ: KÜHN, Karl Friedrich. In: *Biografický slovník památkové péče*, <http://www.npu.cz/biograficky-slovník-pamatkaru-l/kuehn-karl-friedrich/>, vyhledáno 20.5. 2014

⁴ ZEMAN 2007 – Jaroslav ZEMAN: Pozapomenutý historik umění: Karl Friedrich Kühn (1884–1945). In: Sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Liberci. Roč. 2, 2007. 85–89

ministerstva k vytvoření jednotné strategie státu na ochranu kulturního dědictví, podle které by bylo možné jednotně postupovat. Tohoto cíle však nebylo nikdy dosaženo, ačkoliv se téma ochrany památek stávalo s postupem válečného konfliktu stále aktuálnější. S prvními válečnými neúspěchy německé strany se urychleně přistupovalo k zabezpečení památek i na našem území. Rozhodnutí o cíleném ukrývání sbírkových předmětů bylo v Německu projednáno a schváleno již v roce 1942. V českém prostředí se k centrálně řízenému ukrývání přistoupilo spíše až roku 1943.⁵

Stále aktuálnější byla otázka, jak účinně ochránit památky umístěné v exteriéru? Mezi památky ohrožené „přímo“ patřily především nemovité památky významné architektonické hodnoty a monumentální sochařská díla. Pro ochranu významných artefaktů vázaných na exteriér bylo nutné vypracovat konkrétní ochranný plán. Prof. Kühn roku 1938 publikoval významnou studii s názvem Fliegerschutz für Kunst – und Kulturdenkmale, kde rozvinul teoretické úvahy o ochraně kulturních památek v době válečného ohrožení.⁶ Příkladem může být případ ochrany pomníku sv. Václava na Václavském náměstí v Praze.

OCHRANNÁ OPATŘENÍ NA ÚZEMÍ HL. MĚSTA PRAHY

V říjnu roku 1943 se obrátil vrchní magistrátní rada Václav Cipro⁷ na Památkový úřad s žádostí o zajištění pomníku sv. Václava na Václavském náměstí, pomníku Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí a Jungmannova pomníku na Jungmannově náměstí proti případnému leteckému ohrožení.⁸ V odpovědi přednosta Památkového úřadu prof. Kühn uvedl, že zajištění pomníků bude provedeno a projednáno v souladu se zkušenostmi z Německa a Rakouska. Doporučoval též zabezpečit sochu Karla IV. na Křižovnickém náměstí a sochu sv. Jana Nepomuckého z Karlova mostu.⁹ Dokument z 11. listopadu 1943 v souladu s preferencemi německé státní správy oficiálně shrnul všechna sochařská díla v exteriéru na území Prahy, která měla být mimořádně opatřena (konečná opatření se měla týkat pomníku sv. Jana Nepomuckého z Karlova mostu, Jungmannova pomníku z Jungmannova náměstí¹⁰, pomníku Karla IV. na Křižovnickém náměstí a pomníku sv. Václava na Václavském náměstí v Praze).¹¹

⁵ ZAPLETAL 2012. 94–101

⁶ Pozn. Dle článku T. Zapletala se prof. Kühn ve své studii zmiňuje o tom, že nezná nikoho, kdo by se ve stejnou dobu touto problematikou zabýval. Úvahy prof. Kümmela i prof. Kühna tak vznikaly ve své době nezávisle na sobě.

⁷ Pozn. Václav Cipro byl jedním z hlavních představitelů Ústřední rady odborů (ÚRO), která vznikla na přelomu let 1943–1944. Tato organizace se podílela na aktivitách odbojového hnutí a podporovala prezidenta E. Beneše.

⁸ Dokument č.j. 4344. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

⁹ Dokument č.j. 4377/43. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

¹⁰ Pozn. Oba pomníky bylo nařizeno z původního místa zcela odstranit a ukrýt do kasemat pod Vyšehradem.

¹¹ Dokument č.j. II.588/43. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

Obr. č. 1. Josef Václav Myslbek: Pomník sv. Václava, Praha, Václavské náměstí, (foto: autorka, 2014).

NAVRŽENÉ POSTUPY NĚMECKÉ STÁTNÍ SPRÁVY NA OCHRANU POMNÍKU SV. VÁCLAVA V PRAZE

Dle archivních dokumentů byl dne 19. listopadu 1943 sepsán protokol o zasedání zástupců památkové péče týkající se zajištění svatováclavského pomníku proti leteckým útokům. Zasedání se konalo téhož dne na zámku Troja v zastoupení: doc. Dr. Jan Květ (historik, zemský muzejní rada), Karel Dvořák (profesor uměleckoprůmyslové školy v Praze), Ludvík Hrdlička (pracovník, který byl přítomen při pracích na bronzovém sousoší J. V. Myslbeka), Dr. Kamil Novotný (zástupce Ministerstva školství a národní osvěty, správce sochařské sbírky umístěné na zámku Troja),¹² Dr. Evžen Křováček (komisař, zástupce zemského úřadu), Ing. Rudolf Šolta (technický rada) a Ing. František Feigl (sekretář technické služby zemského úřadu).¹³

Výsledkem jednání bylo stanovení třech možností k zajištění pomníku sv. Václava. První z nich byl návrh na obezdění pomníku, druhý návrh pojednával o sejmutí bronzových součástí pomníku a jejich bezpečném uložení. Třetím závěrečným návrhem bylo ponechání pomníku v původním stavu a zajištění sádrových modelů ve skutečné velikosti pro případ nutnosti znovuoobnovení pomníku.

Národní archiv v Praze uchovává několikastranný dokument protektorátní památkové správy pojednávající o přesném navržení postupů ochrany svatováclavského pomníku.¹⁴ Při rozboru výše zmíněného dokumentu bylo zjištěno, že první z návrhů pojednával o možnosti obezdění pomníku. „Achillovou patou“ tohoto projektu byla nutnost obezdít pomník do výšky cca 14 metrů, což nebylo ve své době technicky proveditelné z několika důvodů.

¹² Pozn. Na zámku Troja zůstala uschována umělecká pozůstalost J.V. Myslbeka, spolu se sádrovými odlitky sochařského pomníku sv. Václava.

¹³ Pozn. Jednání se neúčastnil pouze Dr. Šebek (rada pražského Památkového úřadu), který se kvůli jiné úřední činnosti mimo Prahu omluvil.

¹⁴ Dokument č.j. 5140. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

Prvním z nich byl stav základové půdy v okolí pomníku, jež byla ve čtyřicátých letech 20. století vyhodnocena jako neúnosná s rizikem, že při velkém zatížení obezdívkou není vyloučen posun celého základu pomníku. Těsně po obou jeho stranách totiž probíhala vodovodní potrubí, což by zcela znemožnilo hloubit do základové půdy v případě zamýšleného stavebního opatření. Další překážkou bylo umístění kolejí tehdejší elektrické dráhy. Koleje by musely být při značné síle obezdívky překládány do velké vzdálenosti a tím by byly provozu elektrické dráhy způsobeny velké potíže.

Mimo jiné, obezděním pomníku do výšky 14 metrů by byla vytvořena značná opěrná plocha vystavená případnému vzdušnému nárazu. Takový náraz by mohl způsobit např. i dopad pumy v sousedství. V samém důsledku by skrytý pomník mohl utrpět škody. Pro uskutečnění tohoto záměru by bylo nutné získat povolení výjimky ze zákazu staveb, dále přidělení potřebných sil a hmot stavebních, což by pravděpodobně narazilo na řadu administrativních potíží.

Záporným verdiktem tohoto opatření se stala okolnost, která znemožňovala rychlé zabezpečení pomníku. Rada se tehdy usnesla, že provedení obezdívky vzhledem k nastávajícímu zimnímu období (dokument z 19. 11.1943) by si vyžádalo dlouhé doby, proto pokračovala v jednání s ohledem na další varianty.

Druhý z návrhů pojednával o sejmutí bronzových součástí a jejich bezpečném uložení. Sejmutí bronzových součástí pomníku by však představovalo mnohá rizika. Postava koně byla koncipována tak, že jejím základem byla železná konstrukce. Nohy koně uvnitř skrývají železné traverzy, které jsou zapuštěny do železného podkladu a osazeny v hloubce 80ti cm do žulového kvádrů. Na nohy je dále namontován trup, jehož jednotlivé kusy jsou do sebe zapuštěny v hloubce 8 cm klínovými přírubami a střídavě šroubovými čepy. Čepy byly po jejich osazení plasticky seříznuty a zacizelovány.¹⁵

Při rozmontování sochy by se vyskytla řada dalších problémů. Asi největší komplikací by bylo nalézt ony zacizelované čepy, které jsou prakticky neznatelné. V kladném případě by po jejich nalezení následovala demontáž čepů a tím i poškození pomníku a de-facto zkreslení rukopisu autora. Způsob demontáže je zachycen na dvou skicách prof. Dvořáka, které sloužily jako studie vhodného způsobu demontáže.¹⁶

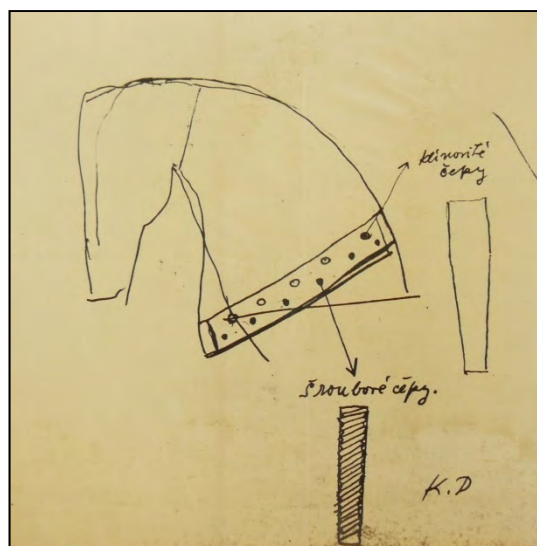
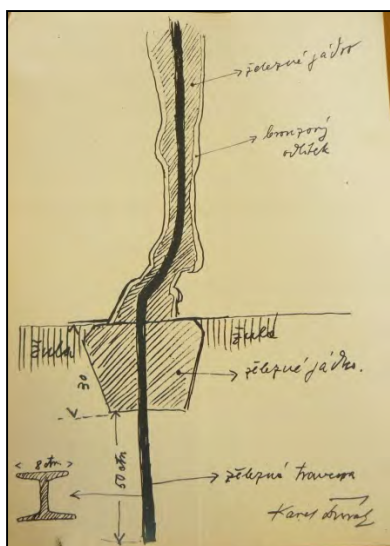
Pro důkladnou demontáž byl navržen postup, který doporučoval započít demontáž rozebráním kamenného soklu pomníku, aby bylo možné dostat se k traverzám v nohách koně. Předpokládaná časová délka pro možnost rozebrání celého pomníku byla odhadnuta na cca 6 měsíců. Rada tento postup vyhodnotila tak, že při opětovném sesazení pomníku by bylo zapotřebí užít nového materiálu (minimálně na čepy a materiál pro výplně).

V důsledku výše zmíněných opatření nelze zaručit, aby byl užít materiál takového složení, který by nerušil svým odlišným vzhledem. Za všech okolností by byla narušena patina pomníku.¹⁷

¹⁵ Dokument č.j. 5140. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

¹⁶ Obrazová příloha. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

¹⁷ Dokument č.j. 5140. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

Obr. 2. a 3. Skici prof. Karla Dvořáka zachycující možný způsob demontáže pomníku, sign. 30 Památná místa, Národní archiv Praha (karton SPS).

Třetí z návrhů byl vyhodnocen jako nejvhodnější, a to ponechat pomník v původním stavu a zajistit jeho sádrové odlitky ve skutečné velikosti. Dle archivní dokumentace státní památkové správy byl v roce 1943 ve sbírce novodobé české plastiky uložen původní model jezdecké sochy sv. Václava a koně ve skutečné velikosti.

Celkový model byl komisionálně ohledán a bylo zjištěno, že model koně a jezdecké figury je rozdělen v jednotlivé kusy. Sochy sv. Anežky a sv. Ludmily byly dokonce již sesazené. Dle vyjádření prof. Dvořáka a Ludvíka Hrdličky byl rozložený model koně a sv. Václava kompletní. Sádrové modely však nebyly ve zcela bezvadném stavu, v důsledku neustálých transportů byly na několika místech odřeny a na několika hranách dokonce uraženy. Šlo však pouze o lehká poškození, která bylo možné rychle opravit a modely pak vhodně užít pro možnost nového odlítí.

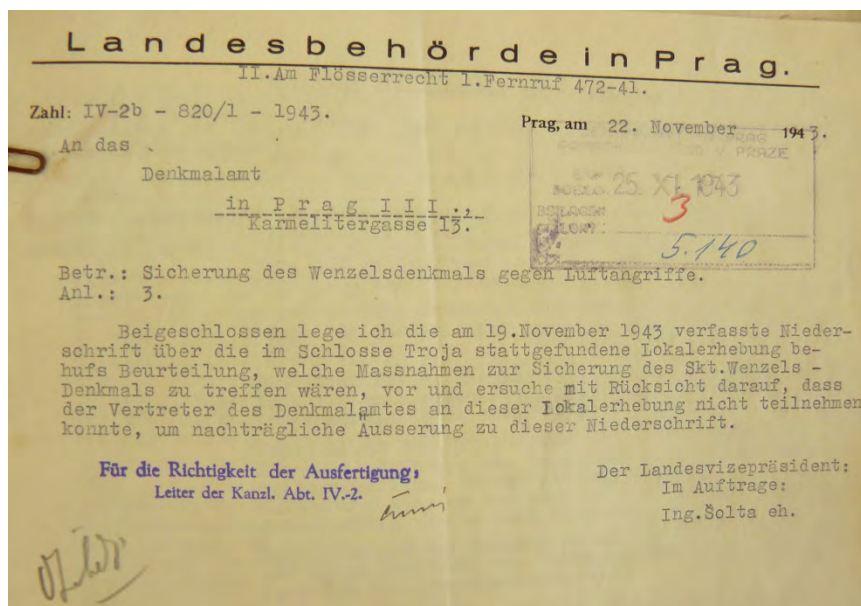
Jako zhoršený byl vyhodnocen stav modelů ženských figur sv. Anežky a sv. Ludmily, jež byly částečně defektní. U těchto modelů scházely i části draperie a u modelu sv. Ludmily dokonce i prsty na pravé ruce. Dle dokumentu pak bylo doporučeno, aby byly zbývající části doplněny.

Modely sv. Prokopa a sv. Vojtěcha chyběly zcela. Rada tehdy doporučila prohledat všechna dostupná místa, a pokud by mužské modely chyběly zcela, nechat je odlít opětovně do sádry a uložit v depozitáři na zámku Troja.¹⁸ Rada státní památkové správy se musela sádrovými modely zabývat velmi detailně, jelikož v dokumentu upozorňuje také ornamentální součásti v bronzu (vlasy), jež v sádrových modelech zachovány nejsou a které doporučuje dodatečně odlít.¹⁹

¹⁸ Pozn. prof. Dvořák doporučil jako nej kvalifikovanějšího sochaře p. Karla Nováka (sochaře a štukatéra) z Prahy VI., který již na pomníku J.V. Myslbeka v atelieru prof. Celdy Kloučka pracoval.

¹⁹ Pozn. Dle archivní dokumentace bylo zjištěno, že modely obou soch – sv. Prokopa a sv. Vojtěcha odléval do bronzu K. Bendlmayer a K. Mašek. Ministerstvem školství bylo doporučeno, aby bylo u těchto firem zjištěno,

Zámek Troja poskytoval modelům dostatečnou protileteckou ochranu. V souladu s Památkovým úřadem byl tento objekt zvolen i pro uložení jiných cenných artefaktů ze soukromých sbírek.²⁰ Jediným úskalím místa pro uložení pomníku na zámku Troja byl technický stav vybrané klenuté prostory. Okna této prostory nebyla nikterak chráněna proti účinkům střepin. Bylo tedy doporučeno, aby byly před okny vystavěny ochranné obezdvíky, jako při provádění jiných protileteckých krytů. Případné přemístění modelů na jiné místo nebylo doporučeno, a to z důvodu hrozícího poškození sádrového modelu a jeho problematické asimilace v novém prostředí.²¹

Obr. č. 4. Dokument Zemského úřadu v Praze pojednávající o uložení sádrových modelů soch z pomníku sv. Václava na zámku Troja, Národní archiv Praha (č.j. 5140/1943, karton SPS č.643).

SOUČASNÝ STAV MODELŮ POMNÍKU SV. VÁCLAVA

Dle studované dokumentace z let 1939–1945 byly sádrové modely soch z pomníku sv. Václava na konci války uloženy v depozitáři zámku Troja. Na základě dalšího studia bylo objasněno, že sochy světců byly z Trojského depozitáře přemístěny do Sbírký českého sochařství na zámek Zbraslav, kde se staly součástí stálé expozice Národní galerie v Praze.²² Sbírká českého sochařství na zámku Zbraslav však byla ukončena na počátku devadesátých let 20. století. Po ukončení výše zmíněné expozice byly sochy světců přemístěny na Akademii výtvarných umění v Praze, kde byly provedeny plastické a barevné retuše. Sádrové modely zde byly po nějaký čas vystaveny v atriu ve Stromovce.

zda se u nich dosud nenachází modely ve skutečné velikosti. Dle kupní smlouvy uzavřené s dědici J. V. Myslbeka by v kladném případě mohlo Ministerstvo školství vyžádat povolení k vydání těchto modelů.

²⁰ Pozn. Vrchní velitel protiletecké požární ochrany ve Velké Praze plk. Bruno Petersen při dřívější poradě v Osvětovém odboru hl. města Prahy prohlásil zámek Troja za bezpečný.

²¹ Dokument č.j. 5140. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

²² Pozn. Presentaci modelů figur světců dokládá řada fotografií z expozic NG na zámku Zbraslav, uchovávaných archivem NG na pobočce Veletržního paláce v Praze.

Z akademie vedla jejich cesta na nějaký čas zpět do depozitáře, odkud byly v roce 2008 následně přemístěny do nově připravené expozice v Jiřském klášteře, jež trvala až do června 2012. Téhož roku čekal sádrové modely další velký přesun, a to na plzeňsko.

V současné době jsou sádrové modely světců k vidění v jízdárně klasicistního zámku Kozel v obci Štáhlavy. Pro jejich expozici byly vytvořeny kamenné podstavce, jež vhodným způsobem doplňují prezentaci těchto uměleckých děl.

Sádrové modely jezdecké sochy sv. Václava a koně zůstaly dosud uloženy v depozitáři Národní galerie v Praze. Dle současného stavu není možné tyto modely prezentovat. Oba objekty jsou rozebrány v jednotlivé části a jejich případná prezentace by si vyžádala dalších příprav. Dle absence záznamů ve vědeckých kartách u obou modelů se lze domnívat, že nebyly nikdy vzhledem ke svým rozsáhlým rozměrům prezentovány.

Z dnešního pohledu se zvolený způsob ochrany svatováclavského pomníku jeví jako velmi pokrokový. Snaha zachovat celistvost a rukopis jedinečného díla, které je významným dokladem českého kulturního dědictví by mohl působit jako vzor v řadě obdobných případů, kdy není možné monumentální sochařské dílo přemístit či narušit demontáží. V období válečného konfliktu se prof. Kühn jako přednosta Památkového úřadu dle nařízení německé státní správy výrazně zasazoval o zajištění protiletectvých opatření ochrany památek. Kromě památek umístěných v exteriéru se výrazně věnoval i ochraně soukromých sbírek a děl umístěných v muzejních a galerijních institucích.²³

S odstupem času lze zvolené metody pro ochranu památek vázaných na exteriér vyhodnotit jako účinné. V případě monumentálních sochařských děl v exteriéru se v zahraničí často užívalo metod obezdění pomníku, zvláště v Německu a v Rakousku. Metoda vyhotovení kopií, která byla zvolena v případě svatováclavského pomníku, se jeví v případě nutnosti obnovy jako účinná.

O dalších konkrétních záměrech ochrany památek na území hlavního města Prahy a v protektorátu vypovídá i dokument z 14. 4. 1944, kdy pražský rada dr. Wagner žádá (pravděpodobně Památkový úřad), o zaslání přesného soupisu památek na českém území. Součástí soupisu, který mu byl následně zaslán, byl nejen výčet samotných objektů, ale i konkrétní opatření, kterými byly památky zajištěny. Lze se domnívat, že preciznost tohoto soupisu byla v době válečného ohrožení skutečně mimořádná, protože v jednotlivých sloupcích seznamu se objevují finanční částky, jež byly z prostředků státní památkové správy využity k zajištění a aplikaci ochranných opatření na českém území. Dle dokumentu byly venkovní objekty mimořádné hodnoty nejčastěji obezděny, u jednotlivých položek seznamu jsou uvedena data, kdy byla ochranná opatření vyhotovena.²⁴

Problematika ochrany památek v období protektorátu je velmi rozsáhlá. Navzdory situaci v zahraničí jde v českém prostředí o téma velmi málo zpracované a mnohdy zkreslené. Uchopení tohoto tématu často komplikuje nejen absence některých dokumentů, ale i nevyjasněné postoje řady významných činitelů. Záměrem mé studie je snaha nastínit okolnosti problematiky ochrany památek na českém území v období válečného konfliktu.

²³ Dokument č.j. II.249/43+ příloha. Karton SPS 643, Národní archiv v Praze.

²⁴ Dokument č.j. II.471/44. Karton PSP 643, Národní archiv v Praze.